

ТАПАНІМІКОН БРЭСТЧЫНЫ Ў НАВУКОВЫХ ДАСЛЕДАВАННЯХ

Ключавыя словы: *айконімы, анамастыка, мікрапапонімы, тапонімы Брэстчыны.*

Артыкул прысвечаны аналізу стану даследавання тапанімічнай прасторы Брэсцкай вобласці. Большая частка анамастычнай лексікі складаецца са слоў з нацыянальна-культурнай семантыкай. Менавіта таму гэтыя адзінкі ўяўляюць цікавасць не толькі як сродак зносінаў, але яшчэ і як крыніца шматлікіх і разнастайных ведаў пра нацыянальную гісторыю і культуру. Надзённым з'яўляецца пытанне вывучэння (збірання і аналізу) анамастычнага матэрыялу Брэстчыны.

L.V. Levantsevich, N.R. Yakubuk
Brest State University named after A.S. Pushkin
e-mail: smalucha@yandex.by

BREST REGION TOPONYMICAL IN THE SCIENTIFIC RESEARCH

Key words: *oikonyms, onomastic, microtoponyms, toponyms of Brest region.*

The article analyzes how the toponymic space of Brest region is studied. The majority of onomastic vocabulary consists of words of national cultural meaning. That is why these units are very interesting not only as the means of communication but also as the source of different and numerous knowledge about national culture and history. The problem of studying (collecting and analyzing) the onomastic material of Brest region is an urgent question.

Анамастыка належыць да той часткі мовы беларускага народа, якая адрознівае яго ад астатніх славянскіх народаў, выяўляючы самабытнасць, непасрэднасць мовы беларусаў. Тым больш, што народ ніколі не называў аб'екты, што знаходзяцца навокал, выпадкова. Тапонімы ўзнікаюць у пэўных гістарычных умовах і адлюстроўваюць розныя бакі жыцця і дзейнасці чалавека. "...анімічныя адзінкі – у гісторыі, а гісторыя – у анімічных адзінках", – сцвярджае даследчыца Г.М. Мезенка. Уласныя назвы захоўваюць каштоўныя звесткі пра гісторыю роднага краю, яго сіваю старажытнасць і нядаўняе мінулае. Гэта неад'емная частка нашай мовы ў цэлым. Таму збор анамастычнага матэрыялу, яго вывучэнне і лексікаграфічнае апісанне па-ранейшаму застаецца адной з актуальных і навукова важных задач.

Вывучэнне асаблівасцей мовы гаворак Брэстчыны пачалося яшчэ ў XIX ст. і працягваецца па сённяшні дзень. Даследаванне вядзецца па розных напрамках: ад слоўнікавых падборак да тэарэтычнага асэнсавання моўных з'яў. У асноўным гэта асобныя артыкулы па пэўных галінах мовазнаўства. Большасць артыкулаў змяшчае матэрыял па анамастыцы, лексіцы, фанетыцы. У нешматлікіх артыкулах закранаюцца пытанні дыялектнай марфалогіі, этналінгвістыкі. Апублікаваны лінгвагеаграфічныя рэгіянальныя атласы гаворак Бярозаўскага, Івацэвіцкага і Пружанскага раёнаў. У апошнім дзесяцігоддзі XX ст. – на пачатку XXI ст. пачалі з'яўляцца артыкулы па дыялектнай фразеалогіі. Збіранне, навуковае апісанне і публікацыя тапанімічнага матэрыялу было і застаецца вельмі важным пры даследаванні анамастыкі. Агляд прац па народнай анамастыцы Брэстчыны праведзены на

пачатку XX ст. у артыкуле “Крыніцазнаўства даследаванняў анамастыкі мовы Брэсцка-Пінскага Палесся” (Л.В. Леванцэвіч).

У XIX ст. зборам тапанімічнага матэрыялу на Беларусі, у тым ліку на Палессі, займаўся этнограф, географ, археолаг, фалькларыст, тапаніміст З. Даленга-Хадакоўскі (1784–1825). Ён лічыў, што неабходна дакладна пісьмова перадаваць назвы так, як іх вымаўляюць карэнныя жыхары. Прапанаваў заняцца зборам геаграфічных назваў (урочышчаў, малых і вялікіх рэк, гарадоў і паселішчаў). Ён склаў карту назваў вядомых яму гарадзішчаў і старажытных урочышчаў. Асаблівую ўвагу звяртаў на назвы населеных пунктаў, якія паходзяць ад найменняў язычніцкіх бостваў (Д.-Ходаковский. Материалы к «Сравнительному словарю географических названий славянских городищ», 1820–1823).

У пасляваенны перыяд у сваіх працах В.А. Жучкевіч [1, 2], разглядаючы пытанні тапаніміі Беларусі, прыводзіць і матэрыялы з Брэстчыны.

Слоўнік “Мікратапанімія Беларусі” [3] уключае назвы ўрочышчаў Гродзеншчыны, Брэстчыны і Міншчыны. Загалоўчанае слова суправаджаецца граматычнымі паметамі, указваецца від (лес, балота, поле) і значэнне мікратапоніма.

Значнае месца ў тапаніміі Брэстчыны займала праца Я.Н. Рапановіча “Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці” [4]. Слоўнік ахоплівае назвы ўсіх населеных пунктаў Брэстчыны. Разглядаюцца таксама ўласныя назвы зніклых вёсак: далучаных да гарадоў і пасёлкаў, перайменаваных, сселеных, знішчаных у гады вайны.

У 2010 г. выйшла новая праца такога тыпу – “Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Брэсцкая вобласць”. Сярод аўтараў і выкладчыкі Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта (В.М. Емельяновіч, З.М. Заіка, Н.Р. Якубук). У выданні айконімы падаюцца на беларускай мове кірыліцай і лацінкай, а таксама на рускай мове. Беларускамоўная частка даведніка ўключае нарматыўныя найменні з націскамі, граматычнымі паметамі і парадыгмамі скланення, варыянты рэстравых найменняў, а таксама зазначаны страчаныя айконімы.

Вывучэнню анамастыкі Брэстчыны прысвечаны тры кандыдацкія дысертацыі. В.М. Емельяновіч у сваёй працы даследавала мікратапонімы (Микротопонимия северо-западной части Брестской области). Дысертацыя Н.Р. Якубук прысвечана тэарэтычнаму вывучэнню айконімаў і гідронімаў Брэстчыны (Айканімія і гідранімія Пабужжа. Праблемы ўзаемадзеяння). Айканімія і мікратапанімія беларускай часткі Заходняга Палесся паслужыла аб’ектам даследавання Т.М. Аліферчык (Тапанімія Заходняга Палесся ў этналінгвістычным аспекце). Тапанімічная прастора Брэсцкай вобласці і надалей засталася навуковым зацікаўленнем гэтых мовазнаўцаў.

На сённяшні дзень найбольш даследаванай з’яўляецца айканімія Брэстчыны. Айканімікон Баранавіцкага, Жабінкаўскага (разам з В.М. Андрасюк), Камянецкага, Кобрынскага, Лунінецкага, Маларыцкага, Пінскага, Столінскага (разам з С.С. Клундук) раёнаў вывучаўся і вывучаецца Н.Р. Якубук, а Пружанскага і Брэсцкага даследавала В.М. Емельяновіч. У публікацыях даецца лексіка-семантычная характарыстыка айконімаўтваральных асноў, тых лексічных рэсурсаў, якія паслужылі матывавальнай базай для фарміравання ўласных назваў паселішчаў названых раёнаў.

Афіцыйныя назвы населеных пунктаў Кобрынскага раёна і іх мясцовыя тапанімічныя варыянты разглядаюцца ў артыкулах С.А. Сянкевіч і В.І. Сянкевіч. Лінгвакразнаўчы змест язычніцкай (культавай) айканіміі Палесся выяўлены Л.В. Леванцэвіч, М.М. Аляхновічам і Л.В. Леванцэвіч распрацаваны тапанімічныя карты Брэстчыны: закартаграфаваны тапонімы з кампанентамі, што характарызуюць прыродна-геаграфічныя асаблівасці мясцовасці і велічыню пасяленняў, якія звязаны з язычніцкімі боствамі і якія паходзяць ад этнонімаў. Міцкевіч В.У. даследаваў айканімію Пінскага павету XVI стагоддзя. Падрыхтаваны слоўнікі па айканіміі Століншчыны (аўтар З.М. Заіка) і Бярозаўшчыны (аўтар Г.М. Пыж’янава).

Першая манаграфія па тапаніміцы Брэстчыны падрыхтавана Т.М. Аліферчык (“Тапанімія Заходняга Палесся: этналінгвістычны аспект”, 2013). У працы выяўлена культурна маркіраваная інфармацыя ў заходнепалескай тапаніміі; праведзена вывучэнне тапаніміі ў межах карэляцыі *мова : духоўная культура народа*, зроблена спроба высветліць матывацыю тапанімаў і вызначыць прасторавыя параметры: лакалізацыю і канфігурацыю аб’ектаў у прасторы.

Гідранімія Пабужжа вывучаецца Н.Р. Якубук у структурна-словаўтваральных і лексіка-семантычных адносінах. Структурна-семантычную характарыстыку гідронімаў Бярозаўскага раёна падае Л.В. Леванцэвіч. Аналізуецца этымалогія азёраў і рэк рэгіёна.

Вывучэнню мікратапаніміі паўночна-заходняй часткі Брэстчыны і Пабужжа прысвечаны артыкулы В.М. Емельяновіч і Н.Р. Якубук. Артыкулы па мікратапаніміі апублікаваны Л.В. Леванцэвіч, Н.І. Васілюк, М.Р. Гарбачыкам, Н.І. Кацюрубай, З.М. Заікай, М.А. Дарошка, Н. Міснік. Назвы ўрочышчаў асобных вёсак Брэстчыны даследавалі С.С. Клундук, Т.А. Кісель, В.Б. Пераход.

Адзінкавыя артыкулы прысвечаны структурным і семантычным асаблівасцям урбананіміі Брэста (Л.А. Гадуйка, Н.П. Галімава, Н.Р. Якубук), Баранавіч (Н.Р. Якубук), Пінска (Л.А. Гадуйка, М. Фамелец). Як частку анамастычнай прасторы горада і як рэпрэзентанты кодаў культуры эргаўрбонімы г. Брэста вывучаюць Л.А. Гадуйка і В.А. Караба.

Тапанімія Брэстчыны даследуецца ў межах выканання заданняў Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў на 2016–2020 гады. Фінансуюцца НДП выконваюцца выкладчыкамі УА “БрДУ імя А.С. Пушкіна”: “Ономастикон Брэстчыны: прагматонімія і эргонімія” (нав. кір. – В.Б. Пераход), “Лінгвістычнае краязнаўства Брэстчыны: узаемадзеянне мовы і культуры” (нав. кір. – Л.В. Леванцэвіч). Падчас працы над гадавым этапам “Анамастычная лексіка: нацыянальна-культурны кампанент” (2017 г.) праводзіўся збор і аналіз мікратапанімаў, якія захоўваюць нацыянальна-культурную семантыку.

На сучасным этапе працягваюцца і дапаўняюцца набыткі папярэдніх часоў беларускай анамастычнай школы. Беларуская тапаніміка ў прыватнасці, як і анамастыка ў цэлым, выходзіць на лінгвакультуралагічны ўзровень вывучэння анамастычнага матэрыялу. На сённяшні дзень зусім не даследаванымі застаюцца такія раздзелы анамастыкі Брэстчыны, як касмонімы і астронімы (назвы зон касмічнай прасторы, галактык, сузор’яў), хранонімы (назвы адрэзкаў часу), тэонімы (імёны багоў і міфалагічных істот), агіёнімы (імёны святых), заонімы (клічкі жывёл) някронімы (назвы могілак); мала вывучаны агаронімы (назвы плошчаў, рынкаў), харонімы (назвы раёнаў горада), айкадамонімы (назвы будынкаў), эклезіёнімы (месца правядзення рэлігійнага абраду), эргонімы (назвы дзелавых аб’яднанняў людзей, прадпрыемстваў).

Літаратура

1. Жучкевич, В.А. Происхождение географических названий Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск : Изд-во БГУ, 1961. – 79 с.
2. Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск : Изд-во БГУ, 1974. – 447 с.
3. Мікратапанімія Беларусі. Матэрыялы; уклад. Г. У. Арашонкава [і інш.]; рэд. М. В. Бірыла, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1974. – 328 с.
4. Рапановіч, Я.Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 176 с.